

**Een school kiezen voor
uw dove of ernstig
slechthorende kind**

met of zonder CI

FODOK

Maart 2007

Inhoud

Over deze brochure.	2
Deel 1 - Een persoonlijke benadering van de schoolkeuze	
Goed onderwijs voor mijn kind!	3
Verbondenheid	3
Kind	6
School	7
Ouders	8
Actief	9
Enkele persoonlijke ervaringen	11
Deel 2 - Een zakelijke benadering van de schoolkeuze	
Overzicht van de schoolkeuze: stroomdiagram	15
Overzicht van de schoolkeuze: vragen en antwoorden	20
Bijlage: belangrijke begrippen	23
Bijlage: afkortingen	34
Bijlage: informatie op het internet	35

Over deze brochure

De schoolkeuze is belangrijk voor ieder kind, maar als je kind doof is wordt deze keuze extra belangrijk. Goed onderwijs helpt je kind immers zich zo goed mogelijk te ontwikkelen. Het kiezen van een school is niet eenvoudig. Er zijn heel verschillende soorten onderwijs mogelijk, dus wat past het beste bij je kind?

In deze brochure geven we informatie over de schoolkeuze. De informatie is verdeeld in een persoonlijk en een zakelijk deel. Het zijn twee manieren om te kijken naar de schoolkeuze, die alletwee belangrijk zijn. Wij hopen dat deze brochure u zal helpen bij het maken van een weloverwogen schoolkeuze voor uw kind.

Door veranderingen in de regels of de toepassing ervan kan een deel van de informatie verouderen. De tekst staat ook op onze website en die zal van tijd tot tijd worden geactualiseerd. Voor de zekerheid kunt u dus even daar kijken of er iets veranderd is.

Reacties en aanvullende informatie zijn van harte welkom: info@fodok.nl.

FODOK, maart 2007

Deel 1 - Een persoonlijke benadering van de schoolkeuze

Deze tekst is gebaseerd op de lezing *Goed onderwijs voor mijn kind*, die Joke Hoogeveen hield tijdens de FODOK-dag van 2006. Joke Hoogeveen is moeder van een horende dochter en drie kinderen die doof of zwaar slechthorend zijn. Van beroep is zij orthopedagoog.

Goed onderwijs voor mijn kind!

Ik weet niet hoe het u vergaat, maar ik heb gemerkt dat ik heel anders tegen onderwijs aankijk dan mijn ouders. Niet dat zij onderwijs onbelangrijk vonden, maar in het dorp waar ik opgroeide werd de schoolkeuze bepaald door je niveau en al dan niet door de geloofsrichting en daarmee was het klaar. Goede en slechte docenten had je overal, dus dat was niet echt doorslaggevend.

Hoe volkomen anders staan wij ouders van dove kinderen in de schoolkeuze. Het is voor de meeste van ons een groot zoekproces, waarin we af en toe wat jaren rust hebben en dan weer opnieuw voor de vraag staan: waar moeten we naar toe? Want ik denk dat we het over één ding eens zijn: we willen goed onderwijs voor ons kind!

U staat daarin niet alleen. Het is en blijft zoeken om je dove kind op een goede plek te krijgen en het is er inmiddels niet makkelijker op geworden. Want naast het dovenonderwijs zijn er nu slechthorendenscholen die onderwijs aan doven bieden, samenwerkingsscholen met regulier onderwijs en het regulier onderwijs. Dat is heel wat anders dan vijftien jaar geleden, toen er nog vijf dovenscholen waren en er alleen de keuze was tussen oraal of gebaren.

Voor deze lezing waren we op zoek naar een spreker. Maar gaandeweg kwamen we erachter dat we allemaal mensen op het oog hadden die gebonden waren aan een dovenschool. Eén van de mensen die we benaderden vertelde ons niet vrijuit te kunnen spreken en mogelijk last met de directie te krijgen. Iedere school heeft natuurlijk zijn eigen belangen en daar moeten we rekening mee houden. Nadat we dit hoorden besloten we dat we als oudervereniging wél de vrijheid van spreken hebben die we zochten en dat is dan ook de reden dat ik voor u sta.

Hoe belangrijk is goed onderwijs? U zou kunnen zeggen: "Ik ben toch ook op mijn pootjes terechtgekomen, ook al was mijn school niet optimaal?" Ja, dat klopt. Maar onze kinderen hebben wat dat betreft minder mogelijkheden door hun doofheid. Incidenteel leren via anderen blijft een probleem. Naast kennis die je je hele leven kunt vergaren, leer je op school ook vaardigheden, vorm je een zelfbeeld en meet je je een identiteit aan. Sociaal gedrag moet al jong geleerd worden en dat leer je vooral door de mensen om je heen, met wie je je verbonden voelt.

Verbondenheid

Ik heb er lang over gedacht wat nu het overkoepelende begrip moet zijn bij de schoolkeuze. Want in principe moet het niet uitmaken voor welke schoolsoort je

kiest. Het gaat erom dat je kind op een plek komt waar voldaan wordt aan zijn behoeftes. Als ijkpunt in de schoolkeuze moeten we volgens mij het begrip verbondenheid nemen. Prof.dr. René Diekstra schrijft in *de Volkskrant* van 4 maart: "Herhaaldelijk is overtuigend in wetenschappelijk onderzoek aangetoond dat kinderen die opgroeien in een cultuur van verbondenheid zich qua lichamelijke kansen, lichamelijke en psychische gezondheid, cognitieve en emotionele ontwikkeling in alle opzichten beter ontwikkelen dan kinderen die in een niet-verbindende omgeving worden groot gebracht. Eén van de belangrijkste pijlers van levensgeluk is de mate waarin mensen zich verbonden voelen met anderen en er van wederzijds vertrouwen sprake is."

Het werken aan een verbindende omgeving is op school en thuis een hele opgave met één doof kind in een horend gezin. Ooit hoorde ik een vader zeggen: "Ik vind het eigenlijk een rotkind." Ik haat bij tijd en wijle de handicap van mijn kinderen, want je loopt steeds op je tenen om de verbinding levend te houden. Ze slippen er vaak tussendoor en je voelt je falen. Als je al een perfectionist was, dan weet je met het opgroeien van een doof kind dat je niet perfect bent. Dat hoeft niemand je meer te vertellen.

In veel gezinnen hebben we te maken met dove kinderen die zich sterk op de voorgrond plaatsen en alle aandacht opeisen, of met kinderen die aan de zijlijn staan. Een kind dat verbonden is met zijn omgeving krijgt genoeg aandacht en hoeft daar niet nadrukkelijk om te vragen of zich te onzeker voelen om aandacht te vragen. Het is dus ook de vraag in hoeverre de verbinding tot stand is gebracht. Daar moet je als ouders naar kijken. (Tussen haakjes: aandachtvragen kan ook een teken zijn van enorme verwennerij.)

We weten dat dove jongeren die een jaar op de dovenuniversiteit Gallaudet in Amerika studeren enorm enthousiast zijn. De onbelemmerde communicatie, het gevoel niet anders te zijn dan de rest van de studenten en staf is een verademing. Er is daardoor een groot gevoel van verbondenheid. Maar ook een paar mensen kunnen al de verbinding met de omgeving tot stand brengen. Zoals die paar leerlingen in het regulier onderwijs van mijn dochter die de schakel vormen tussen haar en de andere horende leerlingen in de klas. Die haar op normaal gedrag aanspreken, haar in de maling nemen, haar handicap respecteren en een leerkracht aanspreken die wat staat te mummelen en geen gebruik maakt van de tolk.

Ik heb een dove zoon die ver bij ons vandaan op het HBO zit. Tot februari konden wij dankzij de bureaucratische toestanden van tegenwoordig geen ondersteuning voor hem geregeld krijgen bij het indicatieorgaan. Hij loopt vast omdat men zijn handicap in de klas niet serieus neemt. Hij spreekt namelijk zo goed. Hoewel hij vol goede moed is begonnen, stort hij nu in. Hij voelt zich alleen staan en niet betrokken. Wanneer een mens op geen enkele wijze verbondenheid ervaart, struikelt hij, raakt hij in de put. Intelligentie is dan geen garantie.

Verbonden zijn met je sociale omgeving behoedt jongeren voor onaangepast gedrag. In een omgeving waar je je verbonden voelt is sociale betrokkenheid, houd je rekening met elkaar, is respect, wil je je voor de gemeenschap inzetten en voel je je niet bedreigd wanneer iemand je aanspreekt op je gedrag.

Een voorbeeld. Niet lang geleden was ik bij een diploma-uitreiking in het dovenonderwijs, waar leerlingen toegesproken werden in de trant van: "Dat je het toch gehaald hebt. Ik dacht het gaat helemaal mis, je inzet was dit jaar zo matig. Je was vooral druk met je medeleerlingen. Gelukkig dat we je er toch doorheen hebben kunnen slepen. Je hebt het gehaald. Je zult wel begrijpen dat het straks moeilijk gaat worden. Je gaat als enige dove naar een horende school. Dat zal niet makkelijk voor je zijn. Je zult veel obstakels tegenkomen. Dat betekent dat je" Enzovoort. Mijn horende dochter verzuchtte: "Het lijkt wel een diploma-uitreiking van de kleuterschool!"

Hoe anders was een andere diploma-uitreiking waar ik ook was: "Geweldig, je hebt het gehaald. Je bent hier vijf jaar op school geweest, we hebben je zien groeien van een verlegen meisje tot een sterke zelfstandige vrouw. Je volgende stap wordt een nieuwe uitdaging voor je, je krijgt de kans om je verder te ontwikkelen. We zien dat met vertrouwen tegemoet omdat we weten dat je de kwaliteiten in je hebt. Het zal niet altijd makkelijk zijn, maar we zijn vol vertrouwen dat het je gaat lukken."

Het onderwijs aan doven is dus geen garantie dat die verbondenheid er vanzelfsprekend is. Sommige onderwijzers voelen zich onmisbaar, hebben reddingsfantasieën en dragen bij aan onzelfstandig gedrag. Men zou binnen het speciaal onderwijs kinderen niet afhankelijk moeten willen maken. Maar dat gebeurt wel.

Dove leerlingen die niet begrepen worden door onvoldoende gebarentaalvaardigheden van leerkrachten zijn een bedreiging voor de school, want zij brengen de tekortkomingen van de school aan het licht. De school wapent zich daartegen door sterk controlerend te worden of door een *laissez faire*-houding aan te nemen en de kinderen maar te laten gaan. Typerend voorbeeld is een praktijkopleiding op een dovenschool, waar een sfeer hangt van "ach, het maakt niet uit".

Het is zoeken naar scholen waar een balans is tussen leerkrachten, directie en leerlingen. Waar sprake is van wederzijds respect en betrokkenheid. Alles is eraan gelegen om onze ogen goed open te houden en te zorgen dat onze kinderen op een goede onderwijsplek terecht komen.

Deze opgave kunnen we zwaar opvatten, maar we kunnen het ook bezien als een spannende tocht waarin we ons kind en zijn kwaliteiten steeds meer ontdekken en daar passend onderwijs bij zoeken. Relativeer uw keuze. Realiseer u dat u geen keuze voor de eeuwigheid hoeft te maken. U kunt telkens weer bijstellen wanneer dat nodig is.

Wat zijn nou de dingen die van belang zijn? Op de eerste plaats: **kijk goed naar uw kind!** Dit is werkelijk het allerbelangrijkste advies. Want als we ons kind niet zien, hoe kunnen we dan weten wat goed onderwijs voor hem of haar is? Als ouders kennen we ons kind meestal het beste, ook al blijft dit soms moeilijk. Wij blijven verantwoordelijk voor de keuze die we maken. Ondanks alle adviezen, zijn wij het toch die kiezen. Dat is ons recht, en het is onze plicht.

Ik denk dat het niet uitmaakt of u een jong of oud kind hebt. Het kind ontwikkelt zich, verandert met de jaren. En ons beeld van het kind zal ook nooit af zijn. Mijn ervaring is dat je een aantal zaken objectief kunt vaststellen, maar dat er ook altijd

een aantal onzekerheden blijven. Daardoor heb je toch vaak het gevoel in het diepe te springen, en dan is het hopen dat het goed zal uitpakken. Of de keuze is duidelijk, maar je komt in de loop van de tijd tegenvallers tegen waardoor je je opnieuw moet afvragen: "Is dit de beste weg?"

Kind

Waar moet u bij uw kind op letten? Allereerst zijn daar de decibellen. De mate van het gehoorverlies, de reactie op hoortoestellen en CI vallen natuurlijk als eerste op. Kinderen reageren verschillend met CI of hoortoestel, maar het is bij jonge kinderen nog onduidelijk hoe ze later gaan functioneren. Als ouder heb je hoop en verwachting, maar hoe het zal uitpakken weet eigenlijk nog niemand. Dat zullen alle ouders die hier zijn met oudere kinderen beamen. Het aantal decibellen verlies is wel een indicatie, maar bepaalt niet zomaar hoe een kind gaat functioneren.

In de loop van de tijd wordt steeds duidelijker wat de wijze van communiceren van dit kind wordt. Naarmate het kind ouder wordt zal het zelf steeds beter kunnen aangeven welke wijze van communicatie hij prettig vindt. Voor de ouders die bang zijn dat hun kind niet gaat praten als ze voor gebaren kiezen, kan ik zeggen dat ieder kind dat fysiek de mogelijkheid heeft om te praten, gaat praten. Al was het alleen maar omdat heel Nederland praat. Het tijdstip kan later zijn als een kind in Nederlandse Gebarentaal opvoedt, maar zodra ze alleen de wereld ingaan zullen ze hun best doen om zo duidelijk mogelijk te spreken. Want ze willen begrepen worden.

Intelligentieonderzoek stelt het leerniveau vast. Intelligentie is gedeeltelijk leerbaar. Als je een kind veel ervaringen geeft, veel uitlegt over de wereld om hem heen, zal hij beter op het intelligentieonderzoek scoren. Intelligentie is een indicatie.

Laatst sprak een moeder mij aan: "Mijn zoon is getest en heeft een disharmonisch profiel." Ze was er zeer bezorgd over en vroeg zich af wat dit voor hem betekende. Als kinderen ouder worden, ontstaat er vaak een scheefgroei in het intelligentieprofiel. Kinderen met een auditieve handicap scoren meestal lager op de talige onderdelen. Dat is niet iets om van schrik de gordijnen in te vliegen. Het is redelijk normaal bij een auditieve handicap. De onvoldoende toegang tot taal veroorzaakt dit. Kinderen met geringe gehoorverliezen hebben er ook al last van. Toen de moeder de eerstvolgende keer op school de psycholoog aansprak en vertelde dat ze gehoord had dat het disharmonisch profiel niet enorm zorgelijk was, beaamde de psycholoog dit en stelde deze moeder gerust. Waarop zij stomverbaasd was omdat het in eerste instantie als een probleem gepresenteerd was.

Als u dus voor de keuze staat voor voortgezet of beroepsonderwijs, is het zaak te bekijken in hoeverre de taal doorslaggevend is in het te volgen onderwijs.

Soms is er in de taalontwikkeling ook gewoon sprake geweest van onderstimulatie. Onze oudste zoon die altijd op het slechthorendenonderwijs heeft gezeten, maakte bij de overstap naar het dovenonderwijs in een paar maanden tijd een enorme woordenschatontwikkeling door. Terwijl hij zich zijn leven lang suf gevoelfend had. Op mijn vraag hoe dat toch in hemelsnaam mogelijk was, antwoordde hij: "Ik kan nu zien wat ze achter in de gang vertellen." Maar andersom kan ook:

dat het niveau in het regulier onderwijs uw kind uitdaagt tot een snelle ontwikkeling hierin.

Als u kijkt naar de taal is het leesniveau van groot belang. Voor het theoretisch middelbaar onderwijs heeft een kind een taalbegrip nodig van het niveau van groep 6-7. Dan kan hij zijn boeken goed genoeg lezen om zelfstandig informatie uit de teksten te kunnen halen. Er zijn Cito-toetsen die dit meten. Ik denk dat de meeste scholen die standaard gebruiken. Doet de school van uw kind dat niet, vraag dan of ze zo'n test afnemen.

De mate waarin een kind kan presteren hangt ook af van persoonlijke eigenschappen zoals doorzettingsvermogen, het vermogen om met frustraties om te gaan, zelfstandigheid en aanpassingsvermogen. Kan hij dealen met eenzaamheid of voelt hij zich snel afgewezen? Heeft hij thuis een sociaal netwerk, zit hij goed in zijn vel? Kinderen op de middelbare school hebben het vaak veel moeilijker in het regulier onderwijs dan basisschoolleerlingen. Op de middelbare school zijn jongeren vooral bezig met zichzelf en staan ze veel minder open voor leerlingen die anders zijn.

Waar u mee te maken krijgt, zijn de adviezen van professionals, zoals pedagogen, onderwijskundigen, audiologen en KNO-artsen. Als het goed is, helpen zij u de argumenten voor en tegen op een rijtje te zetten. Ik weet niet hoe dat bij u is, maar ik was in het begin nogal volgzaam. Ik dacht: "Zij weten ervan en ik weet niets. Wat zij adviseren zal wel waar zijn." Nu ben ik ervan overtuigd dat professionals meestal het beste met de kinderen voor hebben, maar dat zij vaak gehinderd zijn door de beperktheid van hun vakgebied en door hun geringe begrip van wat doofheid echt is. Dat betekent dat ik hun advies op waarde moet schatten.

Een KNO-arts en een audioloog zijn niet de deskundigen wat betreft onderwijs. Hun advies heeft weinig geldigheid als het om schoolkeuze gaat. Een KNO-arts heeft verstand van oren, hoe die functioneren, wat er medisch allemaal mis kan gaan en hoe dat te repareren valt. Een audioloog is een fysicus of natuurkundige. Die heeft verstand van hoe het horen werkt en van elektronische hulpmiddelen. Een KNO-arts en een audioloog hebben zich niet verdiept in onderwijskunde, noch in de sociaal-emotionele ontwikkeling. Dat betekent dat hun adviezen vooral van waarde zijn voor die gebieden waarop ze gestudeerd hebben en dat zij eigenlijk hun mond moeten houden over onderwerpen buiten hun eigen vakgebied. Het is dus steeds van belang als ouder een onderscheid te maken in de adviezen die je ontvangt. Aan het ene advies moet je meer waarde toekennen dan aan het andere.

School

Naast alle factoren in en om het kind speelt in de schoolkeuze natuurlijk ook de school een belangrijke rol. Wat biedt de school, wat is de kwaliteit, hoe is de omgang met de kinderen, wat het niveau van NGT, kan op verschillende leerniveaus lesgegeven worden? Is het reëel wat de school hierover vertelt?

Een voorbeeld. Mijn ernstig slechthorende zoon was zes jaar en ging met twee andere ernstig slechthorende tot dove kinderen naar groep 3 van de slechthoren-

denschool. Vlak voor de vakantie hoorden we dat in de klas tien ernstig spraak-/taalgestoorde kinderen voor observatie toegevoegd zouden worden. Dit waren kinderen die waren vastgelopen in het regulier onderwijs en die dus waarschijnlijk meerdere problemen hadden. Je kunt dan als ouders op je vingers natellen dat het voor een leerkracht een ondoenlijke zaak is om genoeg aandacht te geven aan de ernstig slechthorende leerlingen. Dat weten we, omdat we thuis ook vaak genoeg meemaken dat we in een hectische toestand onvoldoende met ons dove kind communiceren. Leerkrachten zijn wat dat betreft, ook al hopen we het, niet anders. Vraag dus wat voor soort kinderen in de klas zitten. Zodat u zich een beeld kunt vormen van de samenstelling van de klas en van de belasting die dat meebrengt voor uw kind en de leerkracht.

Bij het onderwijs voor doven en slechthorenden is de keuze beperkt. Vaak speelt in de keuze de reistijd, het niveau van gebarentaal en het onderwijsaanbod een rol. Maar of je nu in het speciaal onderwijs of in het regulier onderwijs zoekt, meestal kun je heel aardig de sfeer van de school voorspellen als je daar een keer op bezoek bent geweest en een gesprek hebt gehad. Vraag of er verschil is tussen de standpunten van directie en van het team. De weerstand, de nieuwsgierigheid of openheid wordt al snel voelbaar. In het regulier onderwijs hebben scholen vaak geen idee waaraan ze beginnen, maar je merkt na een paar gesprekken hoe de directie met het team omgaat en of directie en team voor je kind willen gaan. Handig is het als u iemand meeneemt uit het speciaal onderwijs of het audiologisch centrum. Zij zijn net iets minder emotioneel betrokken en kunnen helpen de informatie op een rijtje te krijgen. Naast alle zakelijke informatie voel je als ouder intuïtief vaak aan of er voldoende openheid is. Naast alle rationele afwegingen moet u op uw intuïtie vertrouwen.

Als u kiest voor het dovenonderwijs en het internaatleven¹ onderzoek dan hoe de afstemming tussen school en internaat is. Worden kinderen ondersteund met hun huiswerk? Is er sprake van verzorging of opvoeding?

Is het reëel wat u van de school verwacht of legt u bij de school neer wat u thuis niet kan waarmaken? Scholen worstelen met de ouderbetrokkenheid. Veel ouders zijn niet aanwezig op ouderavonden en groeien zo weg van de leefwereld van hun kind. Aan de ene kant is dat normaal bij opgroeiende kinderen, maar bij dove kinderen lijkt het ook wel te komen omdat ouders handelingsverlegen zijn. En ze de kinderen als het ware maar uit hun handen laten vallen omdat het communiceren zo moeilijk gaat.

Belangrijk is dat scholen oog hebben voor de sterke en zwakke kanten van het kind. Zij moeten oog hebben voor de kracht van het kind en de talenten verder willen uit bouwen. Dit is enorm belangrijk omdat het het zelfvertrouwen van het kind stimuleert. Als een leerling weet waar zijn kracht ligt en als je hem perspectief biedt, zal hij er over het algemeen voor gaan.

Ouders

Naast alle kind- en schoolfactoren bent u als ouder van belang. Want u bent de motor van het geheel. Een heel belangrijke overweging is de verhouding tussen de

¹ voor meer informatie zie: het onderwerp in de bijlage op pagina - 27 -

draaglast en de draagkracht die je als ouder hebt. Die is namelijk niet in alle perioden van je leven gelijk. Kunt u uw kind ondersteunen? Heeft u daar de wil, de energie en de tijd voor? Wees daarin eerlijk naar uzelf. Ik merk bijvoorbeeld dat ik bij mijn oudste kind veel meer energie en enthousiasme had en dat dat bij onze jongste gewoon op aan het raken is. Nu zoek ik dus harder naar anderen die het een beetje van me overnemen. Terwijl dat bij onze oudste echt geen overweging was.

Zijn uw communicatiemogelijkheden voldoende? Kunt u een ondersteunend netwerk organiseren? Staat uw kind voldoende open om door u begeleid te worden? Dat is namelijk geen vanzelfsprekendheid. Kinderen zijn op dat punt heel verschillend. Bij de een is hulp geen punt, maar bij de ander heb je binnen een minuut strijd. Ik neem aan dat u zoiets ook wel kent.

Actief

Samenvattend: wat is goed onderwijs? Dat is onderwijs dat aansluit bij het kind. Dat oog heeft voor de behoefte van het kind. Dat de zwakke kanten ondersteunt, maar dat vooral ook gericht is op het verder ontwikkelen van de sterke kanten. Goed onderwijs vindt plaats in een omgeving waar het kind respectvol wordt benaderd, uitgedaagd wordt en waar genoeg eisen aan het kind worden gesteld. En dat is een school waar de directie en de leerkrachten vakkundig zijn, zowel didactisch als pedagogisch als in communicatie.

Nu kan het zijn dat je als ouder op een bepaald moment niet tevreden bent. Dat is geen reden om bij de pakken te gaan neerzitten. Het was ongeveer veertien jaar geleden dat op de Ammanschool een aantal ouders de omslag wilden naar het onderwijs in Nederlandse Gebarentaal. Zij gingen als groepje in gesprek met de directie, ze schreven een wetenschappelijk literatuurverslag en ze lieten voor een ouderavond Harlan Lane, een prominent wetenschapper, overkomen uit Amerika. Hij hield een hartstochtelijk pleidooi voor onderwijs in gebarentaal en de school ging om. Nu was dat waarschijnlijk een paar jaar later toch wel gebeurd omdat er goede wetenschappelijke gronden waren. Maar onderwijs is niet flexibel, de organisaties zijn log en groot. Soms moet je zo'n organisatie een zet in de rug geven. Voor de directie werd het gemakkelijker om met de weerstanden in de organisatie om te gaan omdat ze wisten dat de ouders die koers wilden.

Als ouder kunt u dus invloed uitoefenen. Doe dat dan ook en wacht niet af. Organisaties hebben geen deadline. Wij ouders wel en daarom is het van groot belang dat u voor uw kind opstaat en dat u zich actief met zijn schoolleven bemoeit. Veranderingen komen vaak door druk van buiten. Ook de laatste omslag op Ammanschool is door ouders ingezet. Daardoor zijn er nu drie communicatiestromen binnen de school.

Is het functioneren van de leerkracht onvoldoende en verbetert dat na gesprekken niet? Laat het aan de directie weten. Zo nodig schakelt u de onderwijsinspectie in. Bent u niet tevreden over het niveau waarop uw kind aangesproken wordt, denkt u dat hij meer aankan? Laat uw kind dan, als u er met de leerkracht en de school niet uitkomt, onderzoeken door een onafhankelijk deskundige. Dan hebt u al dan niet bewijs in handen dat hij meer aankan. De ene onderwijzer of orthopedagoog

is namelijk veel voorzichtiger dan de andere. Daarom kan het geen kwaad om ook nog eens de mening van een ander te horen.

Als ouders zich actief opstellen, zijn leerkrachten over het algemeen bereid om wat harder te lopen. Een voorbeeld. Toen een leerkracht van mijn dochter op een ouderavond vertelde dat ze geen tijd had om voor een project naar een museum te gaan, boden de ouders spontaan aan om op een zondag te gaan. De leerkracht bood meteen aan om mee te gaan. Zulke dingen kunnen dus makkelijk georganiseerd worden.

Al jaren vraagt de FODOK aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van dove kinderen. We wisten dat veel kinderen problemen hadden op dat gebied, maar de doveninstituten pakten dit nauwelijks op. Toen heeft de FODOK het PAD-programma (voor meer informatie zie: het onderwerp *PAD-leerplan* in de bijlage op pagina - 28 -), dat is gericht op de sociaal-emotionele ontwikkeling, naar Nederland gehaald en vertaald. Vervolgens gingen de scholen het programma ook gebruiken.

Seksuele vorming is ook zo'n onderwerp. Veel ouders wisten dat er op dit gebied grote problemen waren bij de kinderen. Ouders wisten niet goed hoe ze voorlichting moesten geven over relatievorming en seksualiteit en op school gebeurde het ook onvoldoende. De FODOK heeft dit punt jarenlang op de agenda gezet bij alle overlegvormen en nu, na twee grote rampen op dit gebied, pakken de scholen het eindelijk op en is er een leerlijn op dat gebied ontwikkeld.

U moet zich sterk maken voor de zaken die te maken hebben met uw kind. U hoeft dat niet alleen te doen. Er zijn altijd meer ouders die met hetzelfde probleem worstelen. Het FODOK-bureau kunt u ook altijd bellen. En als wij geen oplossing hebben, kunnen we meedenken en u in contact brengen met anderen die u mogelijk kunnen helpen.

Ga voor goed onderwijs: u hebt maar vijftien jaar de tijd!

Joke Hoogeveen

Enkele persoonlijke ervaringen

Tijdens de voorbereiding van deze brochure werden ouders geïnterviewd, om meer zicht te krijgen op de ervaringen. Hierna vindt u de verhalen van vier ouders, die vertellen over hun schoolkeuze. De namen van de kinderen zijn gefingeerd.

Verhaal 1

“Onze zoon Marc werd doof geboren. Toen hij twee was, was NGT zijn eerste taal en was de dovenschool een uitgemaakte zaak. Toen hij tweeënhalft was, is hij geïmplant, maar hij begon pas een jaar later iets met zijn CI te doen. Toen Marc vier was ging hij naast de dovenschool één dagdeel, de woensdagochtend, naar groep 1 van een reguliere basisschool. We hebben een school gekozen die dichtbij lag en die zich enthousiast toonde. Na één jaar bleek dat de school niet goed over alle consequenties had nagedacht. De school had ook niet gerekend op een uitbreiding naar meer dagen, terwijl wij daar wel naartoe wilden. Daarover wilden ze opnieuw beslissen. Bovendien behandelden ze Marc echt als een gewoon kind; er werd helemaal niets extra's gedaan. Wij hebben de begeleidster vanuit school nooit gezien.”

“Marc sprak inmiddels goed en wij wilden graag een dag erbij hebben op de reguliere school. We wilden hem niet alle tijd op de dovenschool laten: zowel NGT als gesproken taal gingen goed, maar op de dovenschool was NGT de hoofdtaal en het niveau van het Nederlands lag lager dan op de reguliere school. Omdat we niet meer zo tevreden waren over de school waar hij naartoe ging, gingen we op zoek naar een andere school. We hebben daarbij veel steun gehad van de ambulante begeleiding. Uiteindelijk hebben we gekozen voor een montessorischool. De ambulante begeleiding heeft de school goed voorbereid op de consequenties van de komst van Marc.”

“Marc is nu zes en zit in groep 3. Hij gaat inmiddels drie dagen naar de reguliere school en de andere dagen naar de dovenschool. Wij worstelen nu met de vraag of we zullen uitbreiden naar vier dagen. We weten niet of we Marc het contact met dove klasgenoten mogen onthouden. Op de dovenschool gaat het contact met vriendjes toch iets gemakkelijker. Natuurlijk kunnen we dove vriendjes thuis uitnodigen, maar het schoolcontact is ook van wezenlijk belang. Marc krijgt op de reguliere school vanuit de dovenschool elke dag drie kwartier *preteaching*. Hij heeft geen tolk. Zonder CI was de reguliere school nooit mogelijk geweest, maar NGT is voor ons altijd vanzelfsprekend geweest.”

Verhaal 2

“David is nu zeven jaar oud. Hij is horend geboren. Toen hij ongeveer een jaar oud was, werd hij ziek. In het ziekenhuis werd meningitis geconstateerd. De arts waarschuwde toen al dat de kans groot was dat zijn gehoor schade had opgelopen. Dat bleek het geval. Bij een bezoek, later, aan het audiologisch centrum in Leeuwarden, was het gehoorverlies groter dan 150 decibel. We zijn doorverwezen naar gezinsbegeleiding en we zijn begonnen met gebarentaal cursus. Na drie maanden kwamen de eerste gebaren. Kort daarop zijn we gestart met de peuterspeelzaal in

een doveninstituut, naast de peuterspeelzaal die David al bezocht in de stad waar we wonen.”

“David heeft een paar maanden een hoorapparaat gedragen, vooral om de gehoorzenuw te stimuleren. Na heel veel wikken en wegen, hebben we hem aangemeld voor een implantaat toen hij ongeveer anderhalf was. Er was een lange wachtlijst voor CI op dat moment en de operatie vond plaats toen hij tweeënhalve was. Ondertussen hebben we veel energie gestoken in het zelf leren van gebaren en in het overbrengen van onze kennis aan familie en bekenden. We lieten David naar de dovenschool gaan. Daar hadden ze toen nog niet veel ervaring met CI-kinderen. Ons zootje was een van de eersten die jong werd geopereerd. We hebben ook nog gekeken of het slechthorendenonderwijs iets voor hem was. Dat onderwijs was heel talig, met als uitgangspunt gesproken taal met gebaren, NmG. David was die vorm van communicatie toen nog niet machtig.”

“Vanaf zijn vierde ging David naast de dovenschool ook naar de jenaplanschool waar zijn zus al op zat. Het hele team heeft erover gepraat en besloten om hem op te nemen. David begon met een dagdeel, maar het werd al snel meer: nog in groep 1 werden het drie dagdelen en in groep 2 werd het de hele maandag, de woensdagochtend en de vrijdagochtend. Er ging vanaf dat moment ook werk mee van het dovenonderwijs naar de reguliere school. David lag iets voor met lezen. In groep 3 hebben we er in overleg met hem voor gekozen om hem alleen nog de donderdag naar het dovenonderwijs te laten gaan. Kort daarna ging hij volledig naar het reguliere onderwijs. Hij ging een beetje de aansluiting missen op de dovenschool. Hij had ook meer vraag naar gesproken en geschreven taal dan werd aangeboden.”

“Ik vind dat de jenaplanmethode goed bij David past. Er wordt lesgegeven op verschillende niveaus, ongeacht de leeftijd en ‘stamgroep’ van het kind. Gezamenlijke activiteiten vinden plaats in die stamgroep. Daarvan blijft de juf drie jaar dezelfde, dat scheelt een boel uitleg ieder jaar. Wat erg jammer is, is dat de ambulante begeleider zoveel ambtelijke, bureaucratische rompslomp heeft. Daardoor blijft er in de praktijk maar bitter weinig over van de ambulante begeleiding.”

“David heeft op dit moment helemaal geen contact met dove kinderen. Dat komt ook omdat hij een beetje de aansluiting miste met zijn groep op de dovenschool. Hij was de enige jongen tussen vier meiden en hij was meer gericht op geluid dan die meisjes. We hebben nog wel geprobeerd om af en toe een vriendje te logeren te vragen, maar hij heeft er nu zelf voor gekozen om ‘even niks’ met zijn oude groep op school te hebben. Met gebaren heeft hij geen moeite. Laatst heeft hij ook zelf gekozen om de intocht van Sinterklaas met de gebarenpieten te volgen, zonder CI. Ik gebruik ook gebaren als hij z’n CI uit heeft staan.”

“We zijn nog een keer gaan kijken bij het slechthorendenonderwijs, maar toen was er geen groep waar hij in paste. Ik zag wel voordelen, zoals logopedie: die moet ik nu met veel problemen zelf regelen. Bovendien worden meer ondersteunende gebaren gebruikt. Als straks de overstap naar voortgezet onderwijs in beeld komt, wil ik weer een keer gaan kijken bij het slechthorendenonderwijs, als David dat ook zou willen.”

Verhaal 3

“Maarten is nu tien jaar. Hij werd doof toen hij anderhalf was, als gevolg van meningitis. Op tweejarige leeftijd werd hij geïmplant. Toen hij drie jaar werd, is hij naar de dovenschool gegaan. In groep 2 is hij begonnen met een geleidelijke overstap naar het regulier onderwijs, mede op advies van de dovenschool. Op dit moment zit Maarten in groep 7 en volgt hij volledig regulier onderwijs. De laatste uitbreiding van vier naar vijf dagen was op zijn eigen verzoek, omdat hij zich niet meer zo thuisvoelde op de dovenschool. Dat kwam enerzijds omdat hij er zo zelden was, anderzijds omdat hij voor alle vakken werk van de reguliere school meekreeg. Alleen vakken als drama, gebarenles en de logopedie volgde hij met de leerlingen van de dovenschool. De docent van die school gaf ook aan dat er verschil in niveau aanwezig was.”

“Op de reguliere school is de hele dag een tolk, die bij meerdere vakken nodig is. Bij het maken van een dictee worden ook gebaren gebruikt. Mijn zoon gebruikt dus naast de gesproken taal nog steeds gebaren. Wijzelf gebruiken voornamelijk gesproken Nederlands ondersteund met gebaren. Alleen in het zwembad of bij storingen van het CI gebruiken we NGT. Zijn jongere broertje leert ook gebaren.”

Verhaal 4

“Melanie is vier jaar oud. Ze is zeer ernstig slechthorend, met een restgehoor van 90 decibel en een steeds groter verlies. Toen ze ongeveer acht maanden was, is ze ernstig ziek geweest. Het leek op meningitis, maar dat bleek later niet het geval. Door die ziekte heeft het waarschijnlijk wat langer geduurd voordat duidelijk werd dat ze zo slecht hoorde. Toen ze een jaar en zeven maanden oud was, is een hersenstamtest gedaan. Pas toen bleek dat ze bijna niets hoorde. We hadden iets gehoord over cochleaire implantatie en maakten daarom een afspraak bij een audiologisch centrum. Daar werd gezegd dat ze nog een behoorlijke hoorrest had en slechthorend was in plaats van doof. Ze hoefde geen CI, want met deze hoorrest moest ze gewoon kunnen leren spreken. Er werden oorstukjes gemaakt en nog diezelfde week had ze een hoorapparaat. Maar daar reageerde ze eigenlijk nauwelijks op, niet in het begin en ook later niet.”

“Toen Melanie twee was, ging ze in een peutergroepje van het audiologisch centrum. Daar was een dove peuterleidster, die tegen haar gebaren maakte. Er was gelijk contact en begrip tussen hen. We gingen er toen nog steeds van uit dat ze naar een reguliere school zou gaan. Ik heb zelf een verstandelijk gehandicapte zus, en ik voelde niets voor speciaal onderwijs en vervoer in busjes: vroeg weg en laat thuis.”

“Wat de spraak betreft was er eigenlijk geen verbetering. Melanie maakte wel geluid, maar spreken deed ze niet. Hoortraining en logopedie brachten daar geen verandering in. Daarom stelde het audiologisch centrum voor toch een CI te implanteren. Inmiddels hadden wij gezien wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van een CI zijn. Net als bij hoorapparaten blijft het afwachten wat een kind ermee kan, dat hadden we al ervaren. Gebarentaal blijft belangrijk. Wij hadden er geen goed gevoel bij. We hebben contact gezocht met doven, zijn naar gebarencafés gegaan. De doven die wij spraken waren heel open en wilden ons graag een beeld geven, wat betekent het om doof te zijn. Wij hebben uiteindelijk besloten haar geen CI te geven.”

“Melanie zat behalve op de peuterspeelzaal van het audiologisch centrum ook een ochtend op de peuterspeelzaal bij ons in het dorp. Daar waren drie begeleiders die hun best deden om gebaren te leren. Ze zijn verschillende keren bij ons thuis geweest om gebaren te leren. Maar er bleef toch een duidelijk communicatieprobleem. Tijdens het kringgesprek kreeg Melanie niets mee en verveelde ze zich. Toen hebben we een tolk aangevraagd, die kregen we heel snel. Met de tolk erbij ging het veel beter en kreeg ze gewoon veel meer mee.”

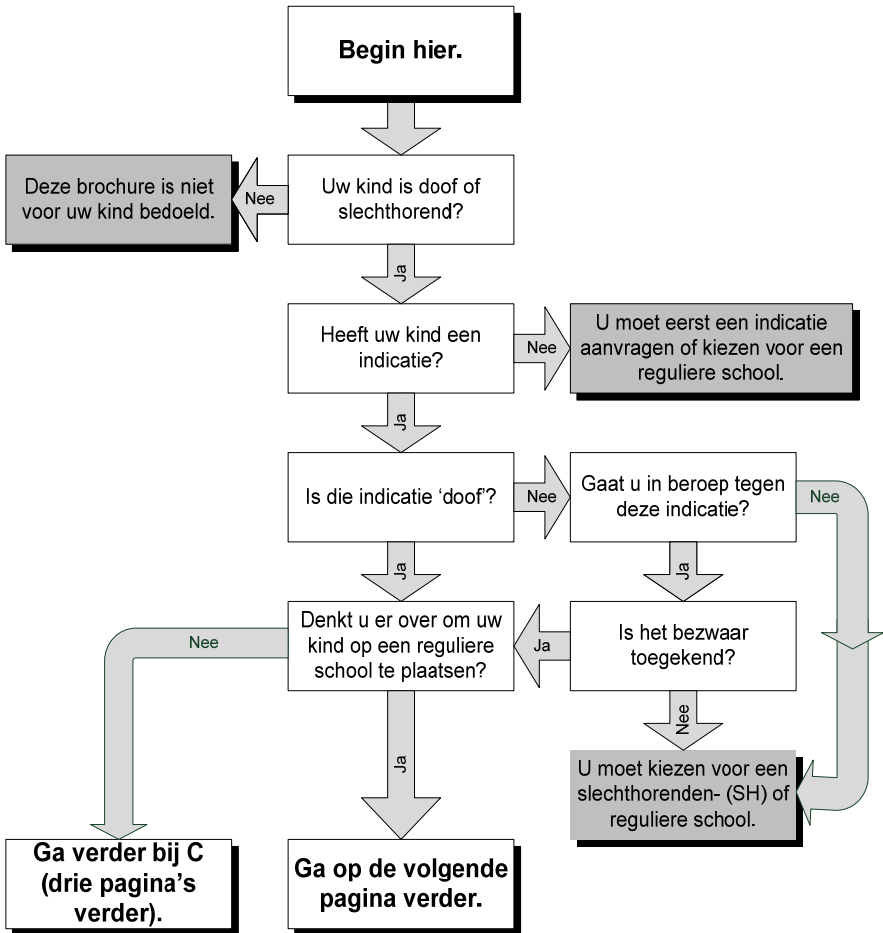
“Toen Melanie drie was, hadden we een genuanceerder beeld over de vraag welk onderwijs het beste bij haar paste. Mijn eerste idee van regulier onderwijs was misschien niet de beste keus. Gebarentaal is haar eerste taal. Op het regulier onderwijs mist ze te veel, ook contacten met ander dove kinderen en volwassenen. Daarom besloten we haar naar een dovenschool te laten gaan. Toevallig hadden we een school gekozen waar op dat moment geen kinderen met CI waren. Ze gaat daar nu heen met een taxi, en zit goed op haar plek. De juf is horend en gebruikt veel gebarentaal. Ook de klassenassistent is horend, zij beheerst geen gebaren. Vorig jaar was er een dove klassenassistent, en was er nog meer een gebarende omgeving. De kinderen misten toen minder, ook van wat de juffen onderling bespraken. Ik zie wel als een gevaar van het speciaal onderwijs dat het niveau wordt aangepast aan de leerlingen waar ze het minst van verwachten.”

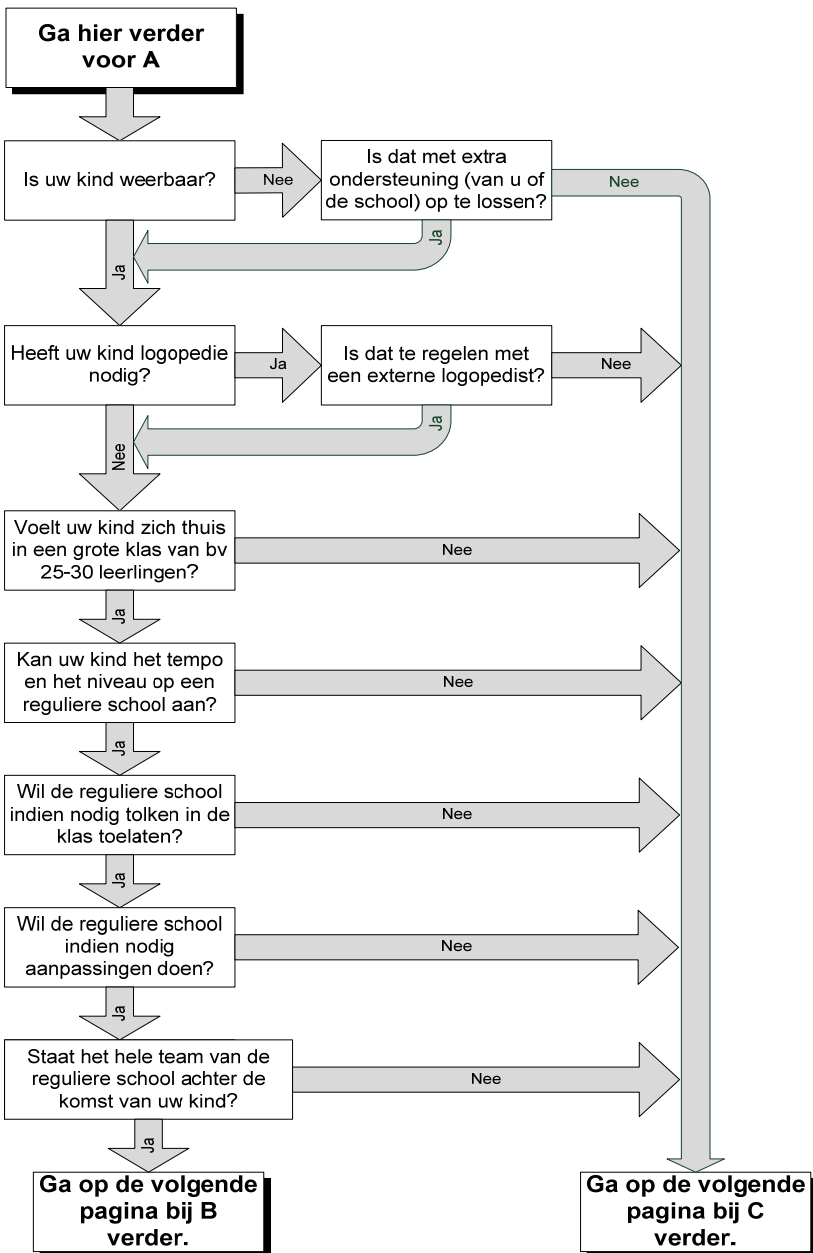
“Melanie gaat elke woensdag naar een reguliere basisschool, met een tolk. Dat gaat goed, maar de communicatie blijft lastig. Er is natuurlijk veel verschil tussen haar twee scholen. Neem alleen al het verschil tussen een klas van vijf kinderen of een klas van dertig kinderen. Het is goed voor haar om mee te maken, en bijvoorbeeld ook de discipline van de reguliere school te leren kennen.”

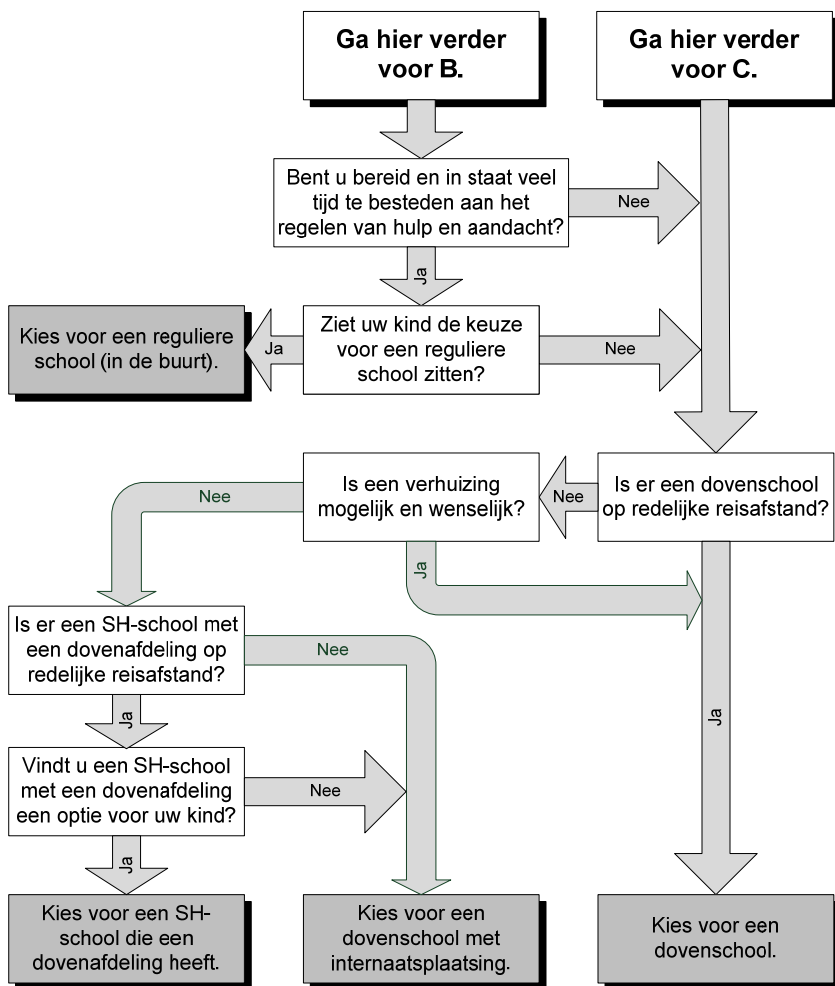
Deel 2: Een zakelijke benadering van de schoolkeuze

Overzicht van de schoolkeuze: stroomdiagram

Als u de onderstaande vragen beantwoordt met ja of nee en zo het spoor volgt, krijgt u een idee van de schoolsoort die het beste zou kunnen passen bij uw kind.

Speciaal onderwijs kan voor dove kinderen een veilige en goede keuze zijn. Dovenscholen zijn helemaal ingesteld op hun handicap. Doordat Nederlandse Gebarentaal wordt gebruikt, kunnen de kinderen vrijuit communiceren. Dit helpt bij het leren en bij hun psychische en sociale ontwikkeling. Kinderen hebben andere dove mensen om zich heen, waar ze een voorbeeld aan kunnen nemen. Nadelen van een dovenschool kunnen zijn: kleinere klassen, een lager tempo, een lager niveau, meer reistijd, minder contact met horende kinderen uit de eigen buurt.

Een school voor slechthorenden is voor een aantal dove leerlingen met een CI een goede mogelijkheid. Dat kan ook gelden voor dove leerlingen die als slechthorend functioneren.

Regulier onderwijs is een mogelijkheid als het kind het aankan en als aan de nodige voorwaarden is voldaan. Het gaat erom dat het kind extra aandacht krijgt, de lesstof kan volgen en volwaardig contact heeft met leraren en medeleerlingen. Een belangrijk nadeel kan zijn dat het kind minder of soms geen contact meer heeft met dove leeftijdsgenootjes en minder bedreven raakt in gebarentaal.

Overzicht van de schoolkeuze: vragen en antwoorden

Hierna worden vergelijkbare vragen gesteld als in het stroomdiagram hiervoor. Dit keer staat er een korte toelichting bij de vragen. Met deze informatie krijgt u meer zicht op de verschillende factoren die meespelen in de schoolkeuze.

Hebt u een keuze?

Vraag	Toelichting
Heeft uw kind een indicatie voor speciaal onderwijs aan dove kinderen, of voor extra ondersteuning in het regulier onderwijs?	Om te weten of uw kind recht heeft op speciaal onderwijs of extra ondersteuning, moet een 'indicatiestelling' plaatsvinden. Is de indicatie 'doof', dan heeft uw kind recht op dovenonderwijs; met de indicatie 'slechthorend' heeft uw kind toegang tot het slechthorendenonderwijs. Meer informatie: Leerlinggebonden financiering (rugzak)

Voor welke onderwijssoort kiest u?

Vraag	Toelichting
Is er een school voor speciaal onderwijs aan dove kinderen in de buurt?	Er zijn vijf dovenscholen in Nederland. Sommige scholen voor slechthorende leerlingen geven ook onderwijs aan dove kinderen. Soms zijn er aparte afdelingen of groepen. Meer informatie: Dovenonderwijs Slechthorendenonderwijs http://www.simea.nl/scholenrecs ; http://www.fodok.nl/links.html ; http://www.dovenschap.nl/main.php?sid=13
Als er geen geschikte school in de buurt is, heeft uw kind dan recht op vervoer?	De regels voor vergoeding van het vervoer naar een school voor speciaal onderwijs kunnen per gemeente verschillen. Meer informatie: Leerlingenvervoer; de site van uw gemeente
Vindt u de grootte van de groep belangrijk?	Dovenscholen hebben meestal kleinere groepen dan reguliere scholen. Dit kan voordelen hebben, omdat er meer tijd is voor individuele leerlingen. Een kleine klas betekent echter ook dat er minder keus is aan klasgenoten om mee om te gaan.
Is er een verschil in tempo en niveau tussen dovenonderwijs en regulier onderwijs?	In het speciaal onderwijs zijn de doelen uit het regulier onderwijs streefdoelen. Dat betekent dat de doelen worden aangepast aan de mogelijkheden van de leerlingen. Een leerling kan dus van school komen op een lager niveau dan het reguliere onderwijs. In de praktijk liggen het niveau en het tempo vaak lager. Maar op een reguliere school kunnen door communicatieproblemen het tempo en niveau van dove kinderen ook lager liggen. Bovendien: leertempo en -niveau zeggen niet alles, het gaat vooral ook om het welbevinden van het kind. Meer informatie: Kwaliteit speciaal onderwijs
Wilt u dat uw kind les krijgt in Nederlandse Gebarentaal?	De dovenscholen hebben zich gebonden aan de invoering van NGT en tweetalig onderwijs, waarbij NGT de voornaamste instructietaal zou zijn. De praktijk op sommige dovenscholen wijkt nog steeds af van deze beoogde situatie. Meer informatie: Taalvererving; http://www.gebarent centrum.nl/

Vraag	Toelichting
Is uw kind afhankelijk van Nederlandse Gebarentaal?	De mate waarin dovenscholen les geven in NGT verschilt. NGT is op dit moment niet gegarandeerd. Op een reguliere school kan een tolk worden ingezet om de lessen te vertalen naar NGT. Meer informatie: Tolken
Vindt u het belangrijk dat uw kind omgaat met dove kinderen en volwassenen?	Op een dovenschool werken zowel dove als horende medewerkers. Een dove leerkracht kan een rolmodel zijn voor uw kind, maar lang niet alle leerkrachten zijn doof. Wel zal uw kind op een dovenschool in contact komen met andere dove kinderen en met dove volwassenen.
Heeft uw kind logopedie nodig?	In het dovenonderwijs wordt aandacht besteed aan logopedie, ook klassikaal. In het regulier onderwijs, moet u dit apart aanvragen en zelf regelen. Tegenwoordig moeten ouders hier soms ook in het dovenonderwijs moeite voor doen. Meer informatie: Logopedie
Vindt u het belangrijk dat er speciale aandacht wordt besteed aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van uw kind?	Horende kinderen leren spelenderwijs hoe kinderen en volwassenen met elkaar omgaan. Zij leren de ongeschreven omgangsregels kennen en weten wanneer die worden overtreden. Voor dove kinderen is de grens tussen toelaatbaar en ongewenst gedrag veel moeilijker aan te voelen. Op een aantal dovenscholen bestaat een speciaal lesprogramma dat daar aandacht aan geeft. Meer informatie: Sociaal-emotionele ontwikkeling
Wilt u bij de keuze van het basisonderwijs al rekening houden met een keuze voor het ver-	Voortgezet speciaal onderwijs bestaat niet voor alle typen voortgezet onderwijs, en is afhankelijk van de school in kwestie. Het is daarom moeilijk om bij de keuze voor het basisonderwijs al rekening te houden met de doorstroming naar het voortgezet onderwijs. Meer informatie: Voortgezet onderwijs

Waarop kunt u letten als u een reguliere school wilt kiezen?

Vraag	Toelichting
Is uw kind weerbaar en in staat een uitzonderingspositie in te nemen?	Uw kind zal waarschijnlijk geen andere dove kinderen tegenkomen op een reguliere school. Hij of zij zal opvallen in de groep, zal moeite hebben om mee te doen en om contact te hebben met de andere kinderen. Is uw kind daar tegen bestand?
Bent u bestand tegen de extra inspanning en bureaucratie?	Om uw kind op een reguliere school geplaatst te krijgen, zult u veel instanties moeten benaderen. Ook het overleg met de school zal in de hele schoolperiode extra tijd kosten.
Staat het hele schoolteam achter de komst van uw kind?	Een doof kind op school vraagt blijvend extra inzet van het hele team; is het team tot die inzet bereid? Het is bij vervanging van leerkrachten of bij overgang naar een hogere klas belangrijk dat het hele schoolteam is voorbereid op de aanwezigheid van een dove of slechthorende leerling.
Heeft de school ervaring met het opstellen van een handelingsplan? En heeft de school een goed systeem om de vorderingen van de leerlingen vast te leggen?	Speciale scholen moeten per kind een handelingsplan opstellen. In het regulier onderwijs is dat niet verplicht. Als uw kind naar een reguliere school gaat, moet die school wel een handelingsplan opstellen. Dat betekent ook dat de voortgang van uw kind goed moet worden vastgelegd. Meer informatie: Handelingsplan

Vraag	Toelichting
Staat de leerkracht open voor ambulante begeleiding en voor de aanwezigheid van een tolk?	In het rugzakje zit een vergoeding voor een ambulante begeleider, die zich ook richt op de leerkracht. Bovendien kan het zijn dat een leerling een tolk nodig heeft. Staat de leerkracht positief tegenover de aanwezigheid van deze mensen in de klas? Meer informatie: Ambulante begeleiding; Leerlinggebonden financiering (rugzak)
Heeft de school visuele ondersteuning van leermiddelen, de schoolbel, et cetera?	Dovenscholen maken bijvoorbeeld gebruik van een bel met een lichtsignaal om te waarschuwen dat lessen beginnen of eindigen. Wil de reguliere school dit voor uw kind aanschaffen en denken over andere manieren om uw dove kind te ondersteunen? Beschikt de school over de mogelijkheid om auditief aangeboden lesmateriaal ook visueel aan te bieden? Wil de school nadenken over de vraag hoe een kringgesprek of een spreekbeurt ook gevolgd kan worden door een dove leerling? Meer informatie: http://www.oorakel.nl/hulpmiddelen
Is er een duidelijke structuur op school?	Een kind dat niet alle aanwijzingen hoort, is gebaat bij een duidelijke dagindeling, een vaste leerkracht en een vaste plaats in de klas.
Is de school zich bewust van het soort aanpassing dat nodig is voor uw kind?	Een doof kind in de klas vraagt een heel ander soort aanpassing dan bijvoorbeeld een kind in een rolstoel. De leerkracht zal zich met name in de communicatie moeten aanpassen: zorgen dat er oogcontact is, een onderwerp of activiteit duidelijk aankondigen en eventueel op het bord schrijven, niet met de rug naar het kind toestaan, enzovoort. Ook moet de leerkracht zich ervan bewust zijn dat eventueel probleemgedrag een gevolg kan zijn van gebrekkige communicatie.
Hoe informeert de school medeleerlingen en hun ouders?	Omdat een doof kind een aparte positie inneemt op school en in de klas, is het van belang dat de school de medeleerlingen en hun ouders informeert over de handicap van uw kind, over de manier waarop zij hiermee kunnen omgaan en over de aanpassingen die voor uw kind zijn gedaan.
Past het onderwijsconcept bij uw kind?	Een reguliere school heeft een bepaalde opvatting over onderwijs. Het onderwijs kan meer klassikaal of meer individueel gericht zijn, en het kan meer of minder ruimte bieden voor tempoverschillen. Door meer individueel gericht onderwijs kan het onderwijs vaak beter voor het dove kind aangepast worden. Meer informatie: http://www.ouders.nl/xpro9901.htm

Bijlage: belangrijke begrippen

Adviescommissie Toelating en Begeleiding

De Adviescommissie Toelating en Begeleiding (ACTB) is een onafhankelijke commissie die op grond van de wet adviseert over de toelating en de begeleiding van kinderen met een indicatie voor speciaal onderwijs of ambulante begeleiding. De ouders van een geïndiceerde leerling mogen advies vragen aan de ACTB als een school hun kind niet wil toelaten of als ze het met de school niet eens worden over de begeleiding die hun kind krijgt. Ook reguliere en speciale scholen en Regionaal Expertise Centra (REC's) mogen advies vragen als er een meningsverschil is over de begeleiding van een leerling. Al deze adviezen worden dus vrijwillig aangevraagd. In één situatie is het verplicht om advies te vragen: als de ouders bezwaar hebben aangetekend tegen een beslissing van het schoolbestuur om een kind met een handicap niet toe te laten. In dat geval moet de school advies vragen.

Meer informatie: Regionaal Expertise Centrum: <http://www.actb.nl>

Ambulante begeleiding

Voor een geïndiceerde leerling kan een reguliere basisschool ambulante begeleiding krijgen. Een ambulant begeleider is een gekwalificeerde leerkracht, die werkt bij een school voor speciaal onderwijs. Voor de ambulante begeleiding wordt hij of zij ingehuurd door een Regionaal Expertise Centrum (REC). Het REC bepaalt welke vorm de ambulante begeleiding krijgt. De begeleiding kan zich rechteerks richten op het dove kind, binnen en buiten de klas, maar ook op de klas en de leerkracht. Zo kan de ambulant begeleider de leerkracht communicatieve vaardigheden leren die nodig zijn. De ambulant begeleider kan ook adviseren bij het opstellen van een handlungsplan. Een reguliere school die ambulante begeleiding wil aanvragen, moet daarover contact opnemen met de school voor speciaal onderwijs.

Meer informatie: Regionaal Expertise Centrum: <http://www.viataal.nl>

Cochleair implantaat (CI)

Een cochleair implantaat (CI) is een hulpmiddel om beter te kunnen horen. Een klein onderdeel wordt geïmplantteerd onder de huid achter het oor. Anders dan een 'gewoon' hoorapparaat versterkt een CI geen geluid. Het zet geluid om in elektrische pulsen, die de gehoorzenuw stimuleren. Met een CI kunnen mensen die geen of heel weinig restgehoor hebben toch geluiden waarnemen.

Een CI is niet geschikt voor ieder doof kind. De geschiktheid hangt af van de oorzaak van de doofheid, de mate van doofheid en de vraag hoe lang het kind al doof is. Vooraf is niet te zeggen hoeveel een kind gaat horen met een CI en hoe goed het kind geluid gaat benutten. Dat hangt onder andere af van de leeftijd waarop het CI wordt geïmplantteerd. Op dit moment is het streven om te implanteren als

het kind heel jong is. Het is nog onduidelijk hoe de taalontwikkeling verloopt bij deze kinderen. Daarvoor zijn nog te weinig kinderen gevolgd in hun ontwikkeling.

Bij een kind dat op latere leeftijd een CI krijgt, is de uitkomst nog minder goed te voorspellen. Een kind dat op latere leeftijd wordt geïmplantéerd zal moeten wennen aan het feit dat hij geluiden hoort, en moeten leren iets met die geluiden te doen. Hoe goed een kind zich aan de nieuwe situatie kan aanpassen, hangt af van het kind en van de begeleiding die hij krijgt.

Een doof kind gaat door een CI meestal (veel) meer horen en kan daardoor in het gunstigste geval gaan functioneren als een slechthorend kind. Maar het is geen slechthorend kind. Dit is ook niet zo als het kind op zeer jonge leeftijd is geïmplantéerd, al was het alleen maar omdat hij de eerste, zo belangrijke, periode in zijn leven doof is geweest. En op het moment dat het CI is uitgeschakeld, wordt gestoord door andere signalen, of het simpelweg laat afweten, is het kind weer net zo doof als voor de operatie. Een kind met een CI zal daarom nooit te vergelijken zijn met een slechthorend kind. En het kind kan al helemaal niet worden vergeleken met een horend kind. Er is nu eenmaal een groot verschil tussen een goed functionerend oor en een elektronisch apparaat dat met een aantal elektroden de taak van duizenden haarcellen in het oor probeert over te nemen.

Meer informatie: <http://www.onici.be>; <http://www.cochleaireimplant.nl/>;

Dovenonderwijs

Oorspronkelijk waren er in Nederland 5 dovenscholen. Door fusies en andere ontwikkelingen is daar de laatste jaren veel in veranderd. De volgende scholen zijn (voortgekomen uit) dovenscholen: Dr. Polanoschool en Amman College in Rotterdam; Signis in Amsterdam; Scholengemeenschap Effatha in Zoetermeer; COO Talent in Vught; CVO Compas in Sint-Michielsgestel. Dit zijn alleen de scholen voor dove kinderen zonder bijkomende handicap of stoornis.

De school Talent in Vught heeft sinds enkele jaren een samenwerkingsverband met een reguliere school, waar meerdere dove kinderen bij horende kinderen in de groep zitten. Deze vorm van onderwijs wordt Twinschool genoemd. Bij het onderwerp Voortgezet Speciaal Onderwijs staan meer voorbeelden van samenwerking met het regulier onderwijs.

De volgende slechthorendenscholen hebben al jaren, in samenwerking met dovenscholen, speciale aandacht voor grotere groepen dove leerlingen: Enkschool in Zwolle; Dr.Bosschool in Arnhem; Mgr.Hanssenschool in Hoensbroek.

Meer informatie: [Slechthorendenonderwijs](#)

Handelingsplan

Het handelingsplan is een overeenkomst tussen de ouders en de school, waarin wordt afgesproken wat beiden zullen doen aan de begeleiding van het kind. Het opstellen en naleven van een handelingsplan is bij wet verplicht voor iedere leerling in het speciaal onderwijs en voor iedere leerling met een rugzak in het reguliere onderwijs. De wet schrijft onder andere voor dat het handelingsplan uiterlijk een maand na plaatsing van de leerling klaar moet zijn en dat het minstens één keer per jaar samen met de ouders moet worden geëvalueerd.

Een handelingsplan moet altijd de volgende onderdelen bevatten:

- Het niveau van de leerling, zoals blijkt uit testen en observaties van het Regionaal Expertise Centrum.
- De onderwijsdoelen voor de leerling. Voor het basisonderwijs worden de kerndoelen genomen die de overheid voor het basisonderwijs heeft vastgelegd. Voor het voortgezet onderwijs wordt uitgegaan van de eindexameneisen. In het handelingsplan moet staan of en in hoeverre de leerling in tempo en niveau afwijkt van de kerndoelen. Ook moet erbij staan wat gedaan zal worden om de doelen toch te bereiken. Bovendien moet worden beschreven wat al gedaan is om de doelen te bereiken en in hoeverre dat gelukt is. Als doelen niet gehaald zijn, moet worden verantwoord hoe dit komt.
- De inzet van de rugzak, zowel door medewerkers van de reguliere basisschool als door de ambulant begeleider. Wie doet wat en hoe vaak? Dit hoeft alleen beschreven te worden als het kind naar een reguliere school gaat; in het speciaal onderwijs geldt de rugzak niet.
- Maatregelen ten aanzien van de individuele begeleiding. Is er naast een ambulant begeleider sprake van andere deskundigen, bijvoorbeeld op het gebied van zorg? Extra zorg kan worden geboden op grond van het persoonsgebonden budget (PGB). Iedereen die door ziekte, handicap of ouderdom zorg nodig heeft, komt via de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) in aanmerking voor zo'n PGB. Met dit budget kunnen mensen zelf zorg inkopen. Een PGB wordt vaak gebruikt om het kind logopedie te kunnen geven.
- Speciale middelen, te bekostigen uit het leerlinggebonden budget of het persoonsgebonden budget. Dit kunnen bijvoorbeeld leermiddelen zijn die bij het REC worden gekocht. Wie vraagt de middelen aan, onder welke noemer worden ze aangevraagd en wie zorgt voor de besteding?
- Registratie van de vorderingen. Hoe worden de ontwikkelingen van de leerling gevolgd en genoteerd?

Desgewenst kan in het handelingsplan ook worden vastgelegd hoe de communicatie tussen ouders en school verloopt. Hoe vaak is er overleg? Wie neemt het initiatief? Wie zijn bij het overleg aanwezig en hoe is de verslaglegging?

Het handelingsplan wordt gebruikt in het onderwijs. Maar ook als een kind overstapt van de ene naar de andere school kan het plan nuttig zijn. Zie ook de brochure *Een handelingsplan op school*, uitgegeven door de Chronisch zieken en Gehandicapten Raad. Wisselt een kind van school, dan geeft de school waar de leerling vertrekt een Onderwijskundig Rapport mee waarin het niveau beschreven staat.

Meer informatie: [Leerlinggebonden financiering \(rugzak\):](http://www.minvws.nl/dossiers/persoonsgebonden_budget_pgb)

http://www.minvws.nl/dossiers/persoonsgebonden_budget_pgb

<http://www.cg-raad.nl/winkel/index.html>

Inclusief onderwijs

Bij inclusief onderwijs is het uitgangspunt dat alle kinderen met een handicap worden opgenomen in het regulier onderwijs. Dit zou voor dove kinderen ook prachtig zijn, maar het is niet realistisch. Goed communiceren kan voor een deel van de dove kinderen alleen in Nederlandse Gebarentaal. Het is immers ondenkbaar dat

alle horende kinderen en medewerkers in het regulier onderwijs in gebarentaal gaan communiceren. En dat zou voor deze groep dove kinderen wel een voorwaarde zijn voor volwaardige deelname op school. Belangenorganisaties trekken aan de bel, om te voorkomen dat dove kinderen worden verplicht tot inclusief onderwijs. Binnen de beweging voor inclusief onderwijs komt overigens steeds meer begrip voor de speciale positie van dove kinderen. Ook in de visie van Unicef, dat inclusief onderwijs hoog in het vaandel heeft staan, wordt erkend dat in bepaalde gevallen dove kinderen, gezien het belang van gebarentaal, het best op hun plaats zijn in het speciaal onderwijs.

Indicatiestelling

De indicatiestelling is er om te bepalen of een kind in aanmerking komt voor speciaal onderwijs of extra ondersteuning op een reguliere school. Om dit te kunnen bepalen, heeft de overheid criteria vastgelegd. Om te beginnen zijn er algemene criteria, die gelden voor alle handicaps. Deze criteria richten zich op:

- de aard en ernst van de stoornis of handicap;
- de ernst van de beperkingen die het kind ondervindt in het leerproces;
- het niet toereikend zijn van de beschikbare extra ondersteuning in het onderwijs of de zorg.

De algemene criteria zijn uitgewerkt in criteria per stoornis. Bij dove kinderen wordt uitgegaan van de gehoorbeperking van het beste oor. Dit wordt getoetst op basis van een audiologisch onderzoek, dat zo nodig wordt aangevuld met logopedisch en ander onderzoek.

Dove kinderen die zonder cochleair implantaat (CI) zijn getoetst en daarna een CI krijgen, moeten maximaal twee jaar na de implantatie opnieuw worden geïndiceerd. Kinderen met een CI worden beoordeeld met een werkend CI. Dit kan ertoe leiden dat dove kinderen als slechthorend worden geïndiceerd. De FODOK heeft hiertegen bezwaar gemaakt, omdat dove kinderen – ook met CI – niet vergeleken kunnen worden met slechthorende kinderen. Bovendien wordt de indicatie vaak gebaseerd op metingen in ideale omstandigheden, die niet te vergelijken zijn met de situatie in de klas. De FODOK voert hierover overleg met de betrokken instanties.

Aanvraagformulieren voor indicatiestelling zijn verkrijgbaar bij een Regionaal Expertise Centrum. Het is mogelijk om in beroep te gaan tegen de uitslag van de indicatie, bijvoorbeeld als een kind met een CI als slechthorend wordt geïndiceerd. In de indicatie die door de Commissie van Indicatiestelling wordt afgegeven staat ook hoe u bezwaar kunt maken tegen de afgegeven indicatie. U moet daarvoor zijn bij de Bezwaar Advies Commissie (BAC) van de WEC-Rraad.

Meer informatie: [Leerlinggebonden financiering \(rugzak\)](#); [Cochleair implantaat \(CI\)](#); <http://www.oudersenrugzak.nl> , <http://www.wecraad.nl>

Internaat

Omdat er maar weinig dovenscholen zijn, kan de afstand tussen huis en school groot zijn. Er zijn gezinnen die verhuizen om een doof kind dan toch naar de dovenschool te kunnen laten gaan. Een andere mogelijkheid is een internaat. Kinderen die in een internaat wonen, gaan in de weekenden naar huis. Tegenwoordig zijn de internaten meestal in gewone woonhuizen ondergebracht, en niet zoals vroeger in een groot gebouw op het instituutsterrein. Doorgaans wonen er vijf kinderen in een huis, uiteraard onder begeleiding. Dove jongeren willen soms voor de gezelligheid bij elkaar wonen; zij trekken vaak naar Guyot in Haren (bij Groningen). De Koninklijke Effatha Guyot Groep heeft internaten in Groningen en Zoetermeer, Viataal in Sint-Michielsgestel.

Kwaliteit speciaal onderwijs

De laatste jaren is er veel veranderd in het speciaal onderwijs aan dove kinderen. Deze veranderingen zijn deels het gevolg van gewijzigde regelgeving, deels van de wens van scholen om het onderwijs te verbeteren. Er zijn klachten dat het niveau van het dovenonderwijs te laag is, dat er te weinig dove leerkrachten en klassenassistenten zijn en dat de kennis van Nederlandse Gebarentaal bij horende medewerkers niet altijd toereikend is.

Scholen hebben er mee te kampen dat de regelgeving voor onderwijs en voor zorg niet altijd is afgestemd. Dit leidt tot onduidelijkheden over wat een school wel en niet mag doen aan zorg. Vroeger was dat geen probleem, omdat bijna ieder kind in een internaat zat en daarom recht had op bepaalde soorten zorg, zoals tandarts- en huisartszorg.

Op verzoek van Dovenschap is de beleving van de kwaliteit van het dovenonderwijs bij ouders, oud-leerlingen en leerkrachten in kaart gebracht. U kunt het rapport downloaden van de website van Dovenschap. FODOK en Dovenschap proberen in een gemeenschappelijke werkgroep om, samen met alle betrokkenen, de kwaliteit van het dovenonderwijs te verbeteren. De rapporten van de onderwijsinspectie over de dovenscholen zijn openbaar, en ofwel via de website van de inspectie te bekijken of op te vragen bij de scholen of de inspectie.

Meer informatie: <http://www.dovenschap.nl>; <http://www.onderwijsinspectie.nl>

Leerlinggebonden financiering (rugzak)

Als ouders kiezen voor het regulier onderwijs, kunnen ze op basis van de indicatiestelling aanspraak maken op extra budget in het kader van de Wet op de leerlinggebonden financiering. Dit budget wordt 'de rugzak' genoemd. Het budget wordt toegekend aan een reguliere school, ten behoeve van één bepaald kind.

In de rugzak zitten drie bedragen:

Een bedrag voor extra formatie - dus personeel - voor de school, bijvoorbeeld voor remedial teaching.

Een bedrag voor ambulante begeleiding vanuit het Regionaal Expertise Centrum. Van dit bedrag wordt niet alleen de feitelijke begeleiding betaald, maar ook de tijd die de ambulante begeleider besteedt aan verslaglegging en reizen.
Een bedrag voor aanpassingen aan het lesmateriaal.

De bedragen voor extra formatie en voor ambulante begeleiding zijn hoger voor dove kinderen dan voor slechthorende kinderen. Actuele cijfers over de inhoud van de rugzak vindt u op <http://www.oudersenrugzak.nl/inhoudrugzak.html>

De leerlinggebonden financiering moet worden aangevraagd door de ouders; de reguliere school gaat vervolgens het geld besteden. De ouders krijgen het geld niet zelf in handen. De school moet de ouders inspraak geven in de besteding van het geld en in het handelingsplan, waarin de afspraken tussen school en ouders zijn vastgelegd.

*Meer informatie: [Handelingsplan](#)
<http://www.oudersenrugzak.nl/>;
<http://www.oudersenrugzak.nl/inhoudrugzak.html>*

Leerlingenvervoer

Leerlingen die speciaal onderwijs volgen, hebben in bepaalde gevallen recht op vergoeding van vervoer van en naar school. Het kan daarbij gaan om vervoer door een taxibedrijf of om het zelfstandig reizen van een leerling met het openbaar vervoer. De gemeente waar de leerling woont, moet het vervoer regelen. Gemeenten bepalen zelf hoe zij het vervoer regelen. De CG-raad adviseert ouders om eventuele problemen met de vervoervergoeding samen met andere ouders aan te pakken, door op school een adviesraad voor het leerlingenvervoer op te richten.

*Meer informatie: <http://www.leerlingenvervoer.net/>;
<http://www.cg-raad.nl/onderwijs/leerlingenvervoer.html>*

Logopedie

In het speciaal onderwijs wordt veel aandacht besteed aan logopedie. In klassikale en individuele logopedielessen leren de kinderen zo goed mogelijk praten. In het regulier onderwijs kan een logopedist uit de eigen omgeving oefenen met het kind, maar dit zal meestal na schooltijd moeten gebeuren. Het is belangrijk dat de logopedist ervaring heeft met het werken met dove kinderen; lang niet iedere logopedist heeft dat. Als dat voor de communicatie nodig is, zal de logopedist ook enige basiskennis moeten hebben van de Nederlandse Gebarentaal.

De wijze waarop logopedie in het speciaal onderwijs wordt vergoed en geregeld na 1 januari 2007 is onderwerp van discussie. In de overgang naar een duidelijke regeling zal het aanvragen van een vergoeding ouders veel tijd en inspanning vragen.

PAD-leerplan

PAD is het Programma voor Alternatieve Denkstrategieën, dat ook wel 'Proberen Anders te Denken' wordt genoemd. De maker van het PAD-leerplan, de Ameri-

kaan Mark Greenberg, constateerde een aantal problemen die bij volwassen doven voorkomen:

Hun gedachtegang is vaker zwart-wit, omdat ze de tussenliggende nuances minder goed kennen.

Ze begrijpen vaak minder dan horenden van hun eigen emoties en van emoties van anderen. Ze kunnen gevoelens moeilijker herkennen. Blij en verdrietig lukt bijvoorbeeld wel, maar ingewikkelder gevoelens als frustratie of jaloezie zijn lastiger. Het wordt hierdoor moeilijk om de eigen emoties en die van anderen goed in te schatten.

Ze hebben soms minder in de gaten dat hun handelen invloed heeft op de emoties van anderen, zowel in negatieve als in positieve zin.

Het oplossen van problemen in de omgang met anderen is moeilijker, omdat ze niet geleerd hebben zich in de ander te verplaatsen.

Veel van deze problemen komen bij horende kinderen niet of minder voor, omdat zij de hele dag door spelenderwijs informatie oppikken over sociale codes. Het PAD-leerplan richt zich op vier aspecten van sociale vaardigheid:

Zelfbeeld: hoe waardeer en zie ik mijzelf?

Zelfcontrole: hoe stem ik mijn gedrag af op mijn emoties?

Emoties: hoe ga ik om met emoties van mijzelf en anderen?

Strategieën om problemen op te lossen: hoe kan ik op bevredigende wijze zelfstandig een probleem oplossen?

De FODOK heeft het PAD-leerplan in 1987 vertaald en in Nederland geïntroduceerd. Het Seminarium voor Orthopedagogiek heeft de verdere ontwikkeling van het PAD overgenomen en heeft het leerplan in 2005 radicaal herzien. Het PAD is in principe heel uitgebreid en richt zich op veel facetten van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Daarom kan het bij veel situaties in de school worden betrokken. Sommige dovenscholen hebben een speciale coördinator om de leerkrachten daarbij te ondersteunen.

Alle dovenscholen werkten er in het begin mee, maar nu gebruiken veel dovenscholen een kortere, zelfbedachte methode.

Werken met het PAD-leerplan blijkt effect te hebben. Dit komt ook doordat er in het leerplan structureel aandacht is voor het toepassen van geleerde vaardigheden in de dagelijkse praktijk.

*Meer informatie: <http://www.svo.feo.hvu.nl/>;
<http://www.sociaalemotioneel.nl/resources/008a/>;*

Regionaal Expertise Centrum

Een Regionaal Expertise Centrum (REC) is een regionaal samenwerkingsverband van scholen voor speciaal onderwijs die zich richten op dezelfde handicap. Een REC adviseert ouders bij het indienen van een verzoek tot indicatiestelling. Bij elk REC hoort een onafhankelijke Commissie van Indicatiestelling, die adviseert over de indicatie. REC's verzorgen ook ambulante begeleiding.

Scholen voor speciaal onderwijs zijn ingedeeld in vier clusters. Scholen werken niet alleen samen per regio, maar ook per cluster. Onderwijs aan dove kinderen valt onder cluster 2, dat omvat:

scholen voor dove kinderen;

scholen voor slechthorende kinderen (SH);

scholen voor meervoudig gehandicapte dove of slechthorende kinderen;

scholen voor kinderen met ernstige spraak-/taalmoeilijkheden (ESM).

Voor elk cluster is er een aparte REC binnen een regio. Op de site Siméa (zie hieronder) kunt u zien welke REC's er zijn voor cluster 2.

Meer informatie: <http://www.simea.nl/scholenrecs>

Slechthorendenonderwijs

Het lijkt erop dat de grenzen tussen doven- en slechthorendenonderwijs (sh-onderwijs) gaan vervagen. Op het ogenblik wordt in principe in het dovenonderwijs nog voornamelijk gecommuniceerd met visuele middelen en in het sh-onderwijs voornamelijk auditief/oraal. Er zijn meer sh-scholen dan dovenscholen. Voor ouders kan het om praktische redenen dus aantrekkelijk zijn dat hun dove kind naar een sh-school gaat. Op de meeste sh-scholen zitten ook kinderen met ernstige spraak/taalmoeilijkheden (esm). Als deze kinderen in een groep zitten met slechthorende en zeker met dove kinderen, is de communicatie niet eenvoudig. Als een doof kind (bijvoorbeeld met CI) functioneert als een slechthorend kind, kan het sh-onderwijs een goede mogelijkheid zijn. Een kind met de indicatie 'doof' kan overigens niet zonder meer naar een slechthorendenschool gaan, en andersom zeker niet. De mogelijkheden daarvoor hangen af van de betreffende scholen.

Er zijn sh-scholen die al jaren, in samenwerking met dovenscholen, speciale aandacht voor grotere groepen dove leerlingen hebben (zie Dovenonderwijs). Bovendien zijn er steeds meer sh-scholen die, hoewel ze weinig of geen speciale voorzieningen kunnen bieden, officieel leerlingen met de indicatie 'doof' mogen toelaten (dat heet 'verbrede toelating'). Ouders moeten zich er wel van bewust zijn dat zo'n officiële mogelijkheid niets hoeft te zeggen over extra deskundigheid of speciale voorzieningen voor dove leerlingen. Vaak zijn er op die scholen bovendien maar weinig dove kinderen en weinig of geen dove medewerkers, zodat er in ieder geval geen volwaardige gebarentaalomgeving geboden kan worden.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

In de jaren '70 en '80 van de vorige eeuw werd duidelijk dat onder dove volwassenen aanmerkelijk meer psychische problemen voorkomen dan onder horenden. Tot die tijd werden dove kinderen in Nederland opgevoed met de 'orale' methode. Het belangrijkste doel van die methode was het dove kind zo op te voeden dat het zich later thuis zou voelen in de horende wereld. Het kind werd benaderd alsof het een horend kind was. De methode was auditief-visueel van aard: het kind leerde te communiceren door zijn gehoorresten te gebruiken en het mondbeeld van zichzelf en anderen te bekijken. Door de orale opvoeding liepen dove kinderen van jongs af aan allerlei frustraties op. Dit kwam doordat ze hun omgeving niet begrepen en zelf niet begrepen werden, en doordat ze een gebrekkig beeld hadden van zichzelf en van de wereld om zich heen.

Ondanks het gebruikmaken van eerst het Nederlands ondersteund met gebaren en later de Nederlandse Gebarentaal, blijft de sociaal-emotionele ontwikkeling een punt van zorg. Niet lang geleden bleek opnieuw de grote kwetsbaarheid van dove kinderen op dit punt, door enkele incidenten met seksueel misbruik die in het nieuws kwamen. De kwetsbaarheid ontstaat met name door de gebrekkige communicatie tussen dove kinderen en hun horende omgeving. Hierdoor krijgen ze veel minder informatie dan horende kinderen. Horende ouders zijn zich niet altijd bewust van dit informatietekort. Ze missen vaak ook de gebarenkennis om onderwerpen als seks en relaties, gevoelens en gedragscodes genuanceerd aan de orde te stellen. Door het informatietekort dat zo ontstaat, kan een doof kind gemakkelijk zowel dader als slachtoffer worden van seksueel misbruik.

De hulpverlening aan doven schoot in het verleden zwaar tekort. Er was onvoldoende kennis over doofheid aanwezig. Daarom nam de FODOK het initiatief om het Platform Psychische Hulpverlening aan Doven op te richten. Mede dankzij dit platform is er nu een groter en beter aanbod van gespecialiseerde hulpverlening voor doven (veel adresgegevens staan op de website van Psydon onder *Dovenhulp*). Verder heeft de FODOK zich sterk ingezet voor de preventie van psychische problemen. Daartoe is onder meer het PAD-leerplan naar Nederland gehaald.

De FODOK is zich bewust van het enorme belang van gebarentaal voor dove kinderen: zowel in het begin van hun leven als daarna, zowel voor kinderen zonder een cochleair implantaat (CI) als voor kinderen met een CI. Gebarentaal en contact met andere dove kinderen en volwassenen is wezenlijk voor een goede sociaal-emotionele ontwikkeling. Het is ook onmisbaar in de identiteitsvorming, die grotendeels plaatsvindt in de puberteit.

Meer informatie: [PAD-leerplan](#); www.psydon.nl

Taalverwerving

Taal is nodig om met je omgeving te communiceren, maar ook om de wereld om je heen te leren begrijpen en om abstract te denken. Het is belangrijk dat een kind een taal volledig en tijdig verwerft. Als een kind in de eerste levensjaren een taal leert beheersen, is daarmee de basis gelegd om ook andere talen te leren. Kinderen die de eerste jaren geen volledige taal leren, kunnen de achterstand later in hun leven niet meer inhalen. De basis voor goede taalbeheersing ontbreekt dan.

Gesproken Nederlands is voor dove kinderen, ook als ze een CI krijgen, de eerste jaren niet of heel moeilijk toegankelijk. Die taal kunnen ze niet volledig en tijdig verwerven. De Nederlandse Gebarentaal (NGT) kunnen ze wél verwerven. NGT is een echte taal, met een eigen woordenschat en een eigen grammatica. Door het leren van NGT wordt een basis gelegd voor de verwerving van het gesproken Nederlands.

Met de komst van cochleaire implantatie lijkt het gebruik van NGT minder nodig en vanzelfsprekend. Inmiddels is echter duidelijk geworden dat een groot deel van de kinderen met een cochleair implantaat (CI) ook op langere termijn NGT nodig heeft. Bij een ander deel van de kinderen kan in de beginperiode ondersteuning

door NGT het gebruik van het CI stimuleren. En altijd is gebarentaal nodig voor een goede ontwikkeling in de eerste periode van het leven, als het kind nog geen CI heeft of nog aan het wennen is aan het CI. De FODOK is er dus van overtuigd dat elk doof kind, met of zonder CI, NGT nodig heeft. Ook vindt de FODOK het van belang dat elk doof kind contact heeft met andere dove kinderen en met dove volwassenen.

Voor een doof kind is het moeilijk om te leren lezen. Een horend kind leert lezen door de letters van de geschreven taal te verklanken en te herkennen. Een doof kind weet niet altijd waar een gesproken woord naar verwijst, en moet het woord in zijn geheel leren herkennen. Omdat lezen een belangrijke informatiebron is, ook bij het leren op school, wordt in het speciaal onderwijs veel aandacht gegeven aan het leesonderwijs. Hierbij wordt gebruikgemaakt van speciale lesmethoden.

Meer informatie: [Cochleair implantaat \(CI\)](#);

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Taalverwerving>; <http://www.ouders.nl/xof9801a.htm>

Tolk

Dove kinderen en volwassenen hebben recht op een aantal tolkuren per jaar. De Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) vergoedt dit. Er wordt onderscheid gemaakt tussen tolkuren in de leefsfeer en tolkuren in werk of onderwijs. Met deze uren mag niet worden geschoven, omdat de verschillende uren door verschillende instanties betaald worden.

Er zijn verschillende soorten tolken:

De NGT-tolk vertaalt van gesproken taal naar Nederlandse Gebarentaal en andersom.

De NmG-tolk vertaalt van gesproken taal naar Nederlands met gebaren en andersom.

De schrijftolk vertaalt van gesproken taal naar tekst op beeldscherm.

Een 'notitiemaker' helpt een leerling bij het maken van aantekeningen. Een notitiemaker is geen schrijftolk, maar meestal een medestudent die tegen vergoeding zijn eigen aantekeningen met een dove medestudent deelt.

Naast gediplomeerde tolken zijn er communicatieassistenten. Zij hebben geen tolkdiploma, maar zijn meestal ervaringsdeskundigen. Het zijn bijvoorbeeld ouders van een doof kind. Communicatieassistenten worden ingezet in het onderwijs omdat er een tekort is aan tolken. Ze worden vergoed door de AWBZ.

Een doof kind dat op een reguliere school staat ingeschreven, kan tolkuren vergoed krijgen. Ouders kunnen deze vergoeding aanvragen bij het UWV. Dove kinderen die maar gedeeltelijk onderwijs op een reguliere school volgen, hebben geen recht op tolkuren. Het betrokken UWV-kantoor beslist. De tolkuren moeten ieder jaar opnieuw worden aangevraagd. Bij de eerste aanvraag is in de regel een verklaring van een arts nodig.

Als een vergoeding van tolkuren is toegezegd, kunnen ouders en kind een tolk gaan zoeken. Vaak zijn er meer tolken nodig, omdat een tolk niet op alle gewenste

dagen kan. Het UWV betaalt Tolknet (internetadres hieronder) om te bemiddelen bij het vinden van een tolk. Ouders en kind kunnen ook zelf in het tolkenregister (internetadres hieronder) zoeken naar een tolk bij hen in de buurt. Tolken zijn zelfstandige ondernemers, die hun eigen werkzaamheden plannen.

Een tolk in de klas is goed voor de kwaliteit van de communicatie, maar is niet altijd goed voor de integratie. Het risico bestaat dat het dove kind en zijn horende klasgenoten steeds via de tolk communiceren en het niet meer zelf proberen. Dit gaat dan ten koste van het contact. Het is belangrijk dat tolk en leerkracht hierop bedacht zijn.

Meer informatie: <http://www.tolknet.org>; <http://www.stichtingrtg.nl>; <http://www.uwv.nl>

Voortgezet speciaal onderwijs

Voortgezet speciaal onderwijs voor dove kinderen is er op de meeste Nederlandse dovenscholen alleen op VMBO-niveau. In Zoetermeer kunnen dove jongeren het VMBO-onderwijs deels volgen op de dovenschool en deels op een reguliere school. Alleen op de dovenschool Guyot in Haren (bij Groningen) kunnen jongeren ook een HAVO- of VWO-diploma halen. Het onderwijs wordt gegeven in samenwerking met een reguliere school. Veel leerlingen van Guyot wonen in een internaat, omdat ze het gezellig vinden om met andere dove jongeren te wonen.

In het speciaal onderwijs voor jonge dove kinderen kan de reistijd een flink probleem zijn. Als een leerling eenmaal naar het voortgezet onderwijs gaat, speelt reistijd meestal minder een rol. De leerling kan dan zelf met het openbaar vervoer naar school reizen en is niet meer afhankelijk van een taxi die een omweg maakt om meerdere leerlingen op te halen.

Meer informatie: [Internaat](#)

Bijlage: Afkortingen

BAC	Bezwaar Advies Commissie
CG-raad	Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland
CI	Cochleair implantaat
Cvl	Commissie van Indicatiestelling
LCTI	Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling
LGF	Leerlinggebonden financiering (de rugzak)
LOO	Leerwegondersteunend onderwijs (in het voortgezet onderwijs)
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
NGT	Nederlandse Gebarentaal
NmG	Nederlands met Gebaren
OCW	Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen
PAD	Programma voor Alternatieve Denkstrategieën
PO	Praktijkonderwijs (in het voortgezet onderwijs)
PGB	Persoonsgebonden budget
REC	Regionaal Expertise Centrum
SH	Slechthorend
SO	Speciaal onderwijs (= basisonderwijs)
UWV	Uitvoering Werknemersverzekeringen
VMBO	Vorbereidend middelbaar beroepsonderwijs
VSO	Voortgezet speciaal onderwijs
ESM	Ernstige spraak-/taalmoeilijkheden

Bijlage: Informatie op het internet

Hieronder vindt u een overzicht van websites, die mogelijk interessant voor u zijn. Laat het ons weten als u op het internet informatie vindt die voor andere ouders nuttig kan zijn. Geef de gevonden internetsite door aan info@fodok.nl onder vermelding van *Schoolkeuze*.

Site van het Onafhankelijke Informatiecentrum voor Cochleaire Implantatie in België	http://www.onici.be
Site van het Cochlear Implant Centrum in Nijmegen / Sint-Michielsgestel	http://www.cochleaireimplant.nl
Informatie over Indicatiestelling van het ministerie van OCW	http://www.leerlinggebondenfinanciering.nl/1_indicatie_stelling.html
Informatie over de Regionale Expertise Centra van het ministerie van OCW	http://www.leerlinggebondenfinanciering.nl/2_waarvin_dtu.html
Overzicht van de doven- en SH-scholen in de REC's.	http://www.simea.nl/scholenrecs
Informatie over leerlinggebonden financiering (de rugzak)	http://www.oudersenrugzak.nl
Informatie van het ministerie van OCW over de rugzak	http://www.minocw.nl/rugzakje/ http://www.leerlinggebondenfinanciering.nl
Informatie van de Landelijke Commissie Toezicht Indicatiestelling	http://www.tcai.nl http://www.lcti.nl
Informatie over de Adviescommissie Toelating en Begeleiding (ACTB)	http://www.actb.nl
Informatie over het aanvragen van een tolk gebarentaal	http://www.tolknet.org
Het register van tolken gebarentaal	http://www.stichtingrtg.nl
Informatie expertisecentrum handicap + studie over leerlingen met een handicap in het onderwijs	http://www.onderwijsnhandicap.nl
Algemene informatie van expertisecentrum handicap + studie	http://www.handicap-studie.nl
Informatie over het vervoer van leerlingen van en naar het speciaal onderwijs	http://www.leerlingenvervoer.net http://www.cg-raad.nl/onderwijs/leerlingenvervoer.html
Informatie over de inhoud van de rugzak voor basis- en voortgezet onderwijs	http://www.oudersenrugzak.nl/inhoudrugzak.html
Informatie over de inhoud van de rugzak voor het middelbaar beroepsonderwijs	http://www.oudersenrugzak.nl/mbo.html
Informatie over het persoonsgebonden budget in de zorg (PGB)	http://www.minvws.nl/dossiers/persoonsgebonden_budget_pgb

Informatie over PAD-leerplan	http://www.svo.feo.hvu.nl http://www.sociaalemotioneel.nl/resources/008a/
Onafhankelijke site van ouders voor ouders met een kind met beperking	http://www.oudersaanzet.nl
Informatie van Ouders-Online over de eerste schoolkeuze	http://www.ouders.nl/xpro9901.htm
Informatie over hulpmiddelen	http://www.oorakel.nl/hulpmiddelen
Veel actueel nieuws over de dovenwereld	http://www.doof.nl
Website van de belangenvereniging voor PGB	http://www.pgb.nl
Algemene informatie, o.a. over onderwijs aan dove leerlingen	http://www.dovenschap.nl
Nederlandse federatie van ouders van slechthorende kinderen en van kinderen met spraak/taalmoeilijkheden (FOSS)	http://www.nvvs.nl/index.php?s_page_id=45
Informatie over Nederlandse Gebarentaal	http://www.gebarencentrum.nl/
Website van de FODOK	http://www.fodok.nl
Website van de Nederlandse Vereniging Voor Slechthorenden (NVVS)	http://www.nvvs.nl/
Overzicht van websites met informatie over doven en de dovenwereld	http://doven.eigenstart.nl http://doven.pagina.nl/ http://www.startkabel.nl/k/doof
Informatie over seksualiteit	http://www.weetal.nl/
Informatie over gespecialiseerde hulpverlening aan doven en slechthorenden	http://www.psydon.nl/index.htm
Informatie over taalverwerving	http://nl.wikipedia.org/wiki/Taalverwerving http://www.ouders.nl/xof9801a.htm
Via deze website wordt u op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen, plannen en vorderingen rondom de invoering van de zorgplicht in het onderwijs.	http://www.passendonderwijs.nl
Onderwijs consumenten organisatie Amsterdam (OCO) Informatie voor ouders en leerlingen.	http://www.ouderwijsconsument.nl
Meld- en Adviespunt Indicatiestelling Leerlinggebonden Financiering	http://www.oudersenzugzak.nl/20060420.html
De Vereniging WEC-Raad behartigt de belangen van het speciaal onderwijs.	http://wecraad.nl
Informatie alcohol, drugs, gokken en verslaving:	http://www.alcoholendrugsinbeeld.nl

Nederlandse Federatie van Ouders van Dove Kinderen.
Postbus 754, 3500 AT Utrecht
(tekst)telefoon: 030-2900360
Fax: 030-2900380
e-mail: info@fodok.nl
www.fodok.nl